

Namų mokykla – radikali alternatyva ar / ir protinga išeitis?

Šiame žurnale jau ne kartą rašėme apie mokyklas: kokios jos yra, kokios jos galėtų būti. Nagrinėjome skirtingas alternatyvas, pristatėme naujoves, bet dar nė karto nekvestionavome pačios mokyklos poreikio. Niekada neklausėme, ar mokykla apskritai yra būtina ir reikalinga? Tuo tarpu pasaulyje sparčiai plečiasi ratas žmonių, kurie atsisako leisti savo vaikus į mokyklas. Jie leidžia jiems mokytis NAMUOSE! Įsivaizduoju, kad pirma mintis, išgirdus apie tokius tėvus: „jie išprotėję“ arba „radikalai“, nes pati dar visai neseniai mažiau panašiai. Bet staiga pati laikinai atsiradau tarp tų „išprotėjusių“ ir turėjau įsigilinti į šią ugdymo kryptį.

Simona VAITKUTĖ

AKIBROKŠTAS

Mano šešiametis sūnus Oskaras lanko, tiksliau, dar visai neseniai lankė parengiamąją klasę vienoje iš plačiausiai pasaulyje išgirtų mokyklų „Green school“, Balyje. Ši novatoriška mokykla buvo pristatyta garsiojoje konferencijoje TED, aprašyta laikraštyje „New York Times“, ne kartą rodyta per BBC, CNN ir kitus plačiausiai žiūrimus pasaulinius televizijos kanalus, kur buvo giriamas už ekologiskumą ir holistinį požiūrį į ugdymą. Šioje mokykloje mokiniai augina ryžius ir ekologiškas daržoves, mokosi dailiuose, iš bambukų suręstuose pastatuose, apsupti natūralios gamtos. Fiziniam lavinimui vaikai dažnai šoka ar kaunasi mokyklos purvo arenoje. Atrodytų, rojus vaikams: ko daugiau norėti jų tėvams. Ir daugeliui vaikų iš tiesų tai yra neįtikėtina atgaiva nuo slegiančių tradicinių mokyklų. Vos atvykę apsidairyti po mokyklą jie nori čia pasilikti, o pradėję ją lankyti net po pamokų dažnai pasilieka žaisti mokyklos teritorijoje iki pat tamsos. Tačiau mano Oskaras po dvejų metų sėkmingos mokinio karjeros šioje mokykloje, šiemet pareiškė, kad jam mokykla nebeatinka, ir jis nori mokytis namie, kaip ir keletas jo draugų. Tiesa, jis ir dabar mielai lankosi mokyklos bibliotekoje ar žaidimų aikštelėje, bet atsisako dalyvauti pamokose. „Maži vaikai turi būti

su mama“, – pareiškė jis paklaustas, kodėl nebenori eiti į mokyklą. Kaip ginčytis su tokiu teiginiu?

Be abejo, už nenoro eiti į mokyklą slėpėsi daugiau, nei noras būti namuose su mama (nors tai yra suprantamas ir dažnai lengvabūdiškai nuvertinamas vaiko noras). Keletas tarpusavyje nesujusių veiksnių greičiausiai nulėmė vaiko norą būti pažįstamoje, emociškai saugioje aplinkoje, šalia tėvų. Per vasaros atostogas netikėtai autoavarijoje žuvo Oskaro teta. Našlaičiais liko du mažamečiai Oskaro pusbroliai. Kiek vėliau, netikėtai iširus mūsų draugų šeimai, mokyklą paliko ir iš šalies išvyko Oskaro artimiausia klasės draugė bei kaimynė, kuri buvo jam kaip sesuo. O ir mokykloje jaunos, mažai patyrusios Oskaro mokytojos, tik atvykusios į naują darbovietę ir svetimą šalį, jautėsi neuztikrintai, ir vaikai pastebėjo jų nervingumą. Be to, Oskaras buvo vienas iš vyriausiųjų savo klasėje. Jam ten pasidarė nuobodu.

Taigi, prasidėjus mokslo metams, prasidėjo Oskaro kasrytiniai pilvo skausmai, keliantis iš lovos, gumos tempimas rengiantis, valgant pusryčius ir einant į automobilį, ašaros pasiliekant mokykloje – net bėgimas iš pamokų. Po keleto kolektyvinių bandymų pakeisti jo požiūrį, situacija išliko tokia pati, ir aš ėmiau abejoti, ar

protinga toliau versti vaiką, kuris taip nemėgsta mokyklos, jog besimokydamas paruošiamoje klasėje jau bėga iš pamokų, ją lankyti? Jokių būdu nenorėjau, kad mano vaikas tokiame ankstyvame amžiuje įgytų neigiamą požiūrį į mokymąsi.

PASIRINKIMAS

Žinoma, buvau nusivylusi ir šokiruota, kad Oskaras nebepri-tampa svajonių mokykloje, dėl kurios mes nusikraustėme gyventi net į tolimąją Indoneziją. Ir žinau, kad daugumos tėvų reakcija į tokį vaiko elgesį būtų „neleisti vaikui išsidirbinėti“. Beveik visiems tėvams anksčiau ar vėliau tenka susidurti su panašiomis problemomis, tačiau, nematydami geresnių alternatyvų, mes griežtai nubrėžiame ribas ir priverčiame vaikus paklusti mūsų valiai. Po kurio laiko, kaip kariamas šuo prie kartuvių, vaikas pripranta ir prisitaiko prie mokyklos bei išmoka svarbią gyvenimo pamoką, kad ne visada galima daryti tai, ką nori (arba kad svarbius gyvenimo klausimus už jį nusprendžia kiti).

O kas jei alternatyvos egzistuoja? Gyvendama Balyje ir dirbdama konsultacinio / autorinio pobūdžio darbą, turiu pakankamai laisvo laiko ir galimybių mokyti jį namuose. Tačiau, ar turiu pakankamai kantrybės, sugebėjimų ir reikalingų žinių? Intuicija šį kartą paskatino pasinaudoti galimybe paklausti savo vaiko, ir aš leidau jam kurį laiką mokytis namuose, slapta tikėdamasi, kad jam tai greitai nusibos, ir jis pats pasiprašys į mokyklą. Bet, vos pabandžiusi, apsidžiaugiau galimybe praleisti daugiau laiko su savo vaiku ir su savotišku entuziazmu prisisiemiau daugiau atsakomybės už jo išsilavinimą.

CHAOSO TRAMDYMAS

Kai Oskaras sužinojo, kad kurį laiką mokysis namuose, iš karto dingio jo pilvo skausmai ir irzlumas, o rytinis skubinimo ritualas bėginti transformavosi į lėtus ir turiningus mudviejų pokalbius prie pusryčių stalo. Tačiau prasidėjo mano naktiniai užsisėdėjimai internete, skaitant apie mokymą namuose, ramybės neduodantis blaškymasis ir abejonės, kokią programą ir kodėl pasirinkti. Nors mano vyras yra pedagogas, ir aš nemažai žinau apie jo darbo specifiką, tik pradėjusi pati mokyti savo vaiką supratau ir įvertinau, kiek žinių, pastangų, įgūdžių ir laiko reikia investuoti į tai, kad suplanuotum vieną įdomią ir veiksmingą pamoką, jau nekalbant apie viso semestro ar metų programą (dar vienas patvirtinimas, kad iš tiesų ką nors suprantame ir išmokstame tik tuomet, kai tai patiriame savo kailiu).

Pirmiausia chaotiškai rinkausi pamokas iš interneto. Nors radau neapsakomą gausybę puikios medžiagos (čia šuo ir buvo pakastas), tos paieškos užėmė praktiškai visą mano laiką. Šiais laikais internete gali rasti daugybę įvairiausių jau paruoštų programų ar pamokų, užsisakyti vadovėlių ar užsiregistruoti į paramos grupes, bet kaip pasirinkti iš tokios gausos? Galiausiai, viena savo vaikus namuose mokanti draugė perleido man vienos JAV nuotolinės mokyklos, pagrįstos Valdorfo pedagogika, programą, kurioje raštingumo, aritmetikos ir gamtos mokslų pradmenys pateikiami kūrybiškai, remiantis pasakomis, menine išraiška ir žaidimais. Ši knyga tapo netvirtu mano „namų mokyklos“ ramsčiu. Netvirtu, nes netrukus paaiškėjo, kad minėtoji programa buvo taip glaudžiai susieta su šiauriniame pasaulyje pusrutulyje vyraujančia sezonine gamtos kaita, kurios nėra tropiniame Balyje, kad didelė dalis medžiagos mums buvo ne-

pritaikoma. Be to, greitai pastebėjau, kad Oskaras jau buvo įsivavinęs daugelį programoje numatytų dalykų. Taigi vėlgi teko improvizuoti.

Optimistiškai sudarytą ir keletą kartų modifikuotą mokymosi tvarkaraštį taip pat teko galiausiai mesti lauk, kai paaiškėjo, kad net labai stengiantis mums nepavyko juo sekti. Nenukrypdoma į detales, paminėsiu tik tai, kad galiausiai mes su Oskaru išrutuliojome individualią mokymosi rutiną, kai po pusryčių abu susėdame, uždegame žvakę ir bent porą valandų (kartais ir kokias 5) skaitome, piešiame, lipdome, žaidžiame kortomis ar šachmatais, rašome knygą, siuvame marionetes ar įrašinėjame dainas. Kartais mokomės pagal mano iš anksto paruoštą planą ar knygoje pateiktą pamokos eigą, o kartais pamoka netikėtai nukrypsta neplanuota linkme, ieškant atsakymų į spontaniškai pamokos metu ar buityje iškilusius klausimus bei naujus susidomėjimo objektus. Štai po vieno savaitgalio, kurio metu kartu užlipome į vulkano viršūnę, Oskaras visą savaitę piešė vien vulkanus, mes nulipdome vulkano modelį su pomidorų padažo, acto ir sodos „lava“, nufilmavome tos lavos išsiveržimą, interneto kanale „YouTube“ peržiūrėjome vaizdo siužetus apie aktyvius vulkanus ir išsiaiškinome, kad gyvename ant vadinamojo ugnies žiedo, pasižyminčio žemės drebėjimų ir ugnikalnių išsiveržimų gausa.

NEPROGRAMINĖS PAMOKOS

Maži vaikai natūraliai, be jokios paskatos stengiasi suvokti juos supantį pasaulį, ir jiems tai puikiai sekasi. Jie, kaip ir mokslininkai, atranda ir sukuria žinias per patirtį. Vaikai stebi, ieško, patys užduoda sau klausimus ir randa ar suformuluoja atsakymus. Ir jei mes jų nestabdome ir duodame jiems laiko, kuo toliau tuo jiems tai sekasi vis geriau ir geriau. Išbandžiusi įvairių metodų ir pamokų, pastebėjau, kad Oskaras lengviausiai ir efektyviausiai įsisavina tai, ką pats nori sužinoti. Jei tai, ko aš noriu jį išmokyti, jam neįdomu, tai mes galime praleisti daug laiko bardamiesi ir derėdamiesi, bet aš taip nieko ir nepasieksiu.

Tai suvokusi, nebesistengiu išmokyti jo dalykų, kurie jam neįdomūs ar dar nėra aktualūs, arba jis dar nėra pasirengęs juos suprasti. Paprasčiausiai palieku juos ateičiai. Bet jei jį supažindinu su nauju dalyku, dažniausiai jis pats už kažko užsikabina ir ima toliau domėtis, o aš padedu jam rasti informacijos. Ir taip mokydami, be didelių pastangų ir per trumpą laiką, išmokome

„**Jokių būdu nenorėjau, kad mano vaikas tokiame ankstyvame amžiuje įgytų neigiamą požiūrį į mokymąsi.**“

viską, ko reikalaujama Oskaro mokyklos klasės programoje ir dar labai daug to, ko programoje nereikalaujama. Ir net pasibaigus mūsų kasdieniam pasisėdėjimui prie žvakės, jis neina žiūrėti televizoriaus (mes jo neturime), bet savarankiškai

ką nors konstruoja, kala vinis į lentą, stebi skruzdėles ir drugelius kieme, laipioja medyje, varto knygas, apsilanko šalia vykstančiose statybose, padeda gaminti valgį ar žaidžia su vietiniais vaikais. Ir kasdien, kartas nuo karto, kai savo aplinkoje atranda ką nors naujo ir įdomaus, jis džiaugsmingai atbėga su manimi pasidalyti savo nauju atradimu ar užduoti klausimo.

ŠVIETIMO TIKSLAI

Pradėjusi mokyti Oskarą namuose, ėmiau rimčiau gilintis į formaliojo švietimo ištakas, tikslus ir metodus, apie kuriuos anksčiau mažai mažiau. Kaip atsitiko, kad mokykla tapo natūraliu mūsų gyvenimo etapu? Juk dar prieš šimtmetį dauguma vaikų paprastai mokėsi namuose, kur perėmė tėvų ir bendruomenės pa-

tirtį, o dabar formalusis švietimas išsivystė į galingą pasaulinės visuomenės formavimo aparatą. Šiuo metu apie 1.5 milijardo vaikų ir jaunuolių, arba daugiau nei 20 proc. visų pasaulyje gyvenančių žmonių, mokosi švietimo įstaigose: darželiuose, mokyklose ir universitetuose. Didžioji dauguma jų mokosi centralizuotai valdomose masinio švietimo institucijose, kurios formavosi Apšviotos epochoje, kai buvo tikima, kad žmogaus protas yra pajėgus išspręsti visas pasaulio problemas. Tad mokslo bei žinių sklaida buvo suvokiama kaip priemonė įveikti socialinėms ir politinėms negandoms bei užtikrinti žmonijos pažangą, o tuo pačiu ir laimę. Kitaip tariant, švietimo sistemos kyla iš idėjos, kad, norint sukurti pilietišką visuomenę ir geresnius žmones, reikia kovoti prieš tamsumą, apšviesti, perauklėti žmones, ugdyti apsišvietusias asmenybes. Tačiau, kuriantis nacionalinėms valstybėms, švietimas buvo pajungtas praktiškesniems tikslams: visuotinei kontrolei bei lojalumo ugdymui, o švietimo sistemos, anot žymaus švietimo sistemų kritiko, I. Illich'o, tapo monopolistinėmis „teisingų piliečių“ gamybos įmonėmis, pasisavinančiomis teisę ne tik į mokymą, bet ir į auklėjimą, „teisingų taisyklių“ ir elgesio normų diegimą.

Privalomojo visuotinio švietimo įdiegimas reiškė, kad valstybė perėmė iš tėvų atsakomybę už vaikų ugdymą. Valstybė ėmėsi spręsti, kaip kovoti prieš žmonių tamsumą, koks turi būti „geras“ pilietis, ką jis turi žinoti ir mokėti. Švietimas tapo pareiga. Centralizuotai valdomos mokyklos padėjo valstybėms formuoti nacionalinį identitetą bei pilietiško sampratą ir paruošti piliečius atlikti socialinius vaidmenis, reikalingus valstybės vidinei ir išorinei galiai didinti. Pasitelkusios valstybinės švietimo sistemas vyriausybės formavo disciplinuotus darbininkus ir ištikimus karius, kūrė ir šlovino tautinę kultūrą ir kalbą, populiarino istorinius tautos kilmės mitus, supažindino su tradicijomis ir įstatymais bei išaiškino, kokios yra individų pareigos valstybėje.

Lietuvos patirtis

Pirmosios formalios vaikų mokyklos Lietuvoje atsirado Lietuvoje įvedus krikščionybę. Jos buvo steigiamos prie vienuolynų ir parapijų, kad mokytų parapijiečius tikybos tiesų bei paruoštų dvasininkus. Vėliau, XVI amžiuje, kai Lietuvoje, plintant Renesanso idėjoms ir reformacijai, visuomenės švietimas tapo svarbiu ginklu kovose dėl įtakos tarp katalikų ir protestantų, gerokai padaugėjo katalikų ir protestantų parapijų mokyklų. Tačiau galiausiai 1773 metais švietimo kontrolė perėjo iš bažnyčios į valstybės rankas. Popiežiui Klemensui XIV panaikinus Jėzuitų ordiną, kuris iki tol valdė daugumą mokyklų, jungtinėje Lenkijos ir Lietuvos Respublikoje atsakomybė už švietimą perduota Edukacinei komisijai, mūsų Švietimo ir mokslo ministerijos pirmtakei.

Edukacinė Komisija suformulavo parapijų mokyklų ugdymo tikslus: šviesti liaudį, mokyti ją tikybos, jos luomo pareigų, darbų ir pramonės. Vidurinėse mokyklose, kur mokėsi daugiausia bajorų luomo atstovai, buvo siekiama ugdyti valstybei ištikimą kartą, kuri savo interesus tapatintų su valstybės interesais. Tuo metu bendra valstybė buvo rimtame pavojuje, tad valstybinio švietimo paskirtis buvo užtikrinti valstybės išsaugojimą, pakeičiant bajorų luomo mentalitetą, t. y. formuojant naują vienos tautos, pagrįstos etniniu, kalbiniu bei kultūriniu bendrumu, sampratą ir įskiepijant gyventojams pilietinės pareigos jausmą. Taigi, Lietuvos mokyklose lotynų kalbą pakeitė lenkų kalba, ir Lietuvos aukštuomenė, skatinama identifikuotis su lenkų bajorija, imta auklėti lenkiško patriotizmo dvasia. Dar vėliau carinė Rusija naudojo centralizuotą švietimo sistemą kaip rusinimo įrankį, o nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje ji virto lietuviško tautinio patriotiško kūrėja ir katalikiškumo puoselėtoja. O sovietmečiu švietimo sistema sėkmingai tarnavo kaip komunistų partijos propagandos „mašinos“ dalis.

O štai dabar, nepriklausomoje Lietuvoje, nei vienai ideologijai nepajėgiant užimti ilgalaikių pozicijų, mūsų švietimo sistema, kaip ir politika, be aiškios krypties trypčioja vietoje, pilna vidinių prieštaravimų ir lengvai veikiama išorinių veiksnių. Bandoma aklaip kopijuoti vakarietiškas švietimo sistemas, nukreiptas į BVP didinimą, ir ekonominių interesų tenkinimą. Švietimas susiaurėja iki beprasmiško pažymių ir kitokių balų vaikymosi, kuris skatina mus vis giliau veltis į beprasmiškas pasaulines varžybas.

PILIETIŠKA VISUOMENĖ? GERESNI ŽMONĖS?

Masinio švietimo įgalintas materialusis progresas neatpažįstamai pakeitė mūsų gyvenimą ir aplinkinį pasaulį. Žmonės gyvena ilgiau, yra apsupti prabangos produktų ir technologijos naujovių, jie išsilaipino mėnulyje, padedant internetui, gali betarpiškai bendrauti su giminaičiais, gyvenančiais kitame pasaulio krašte.

Technologija tobulėja, ir BVP kyla, bet ar galime tą patį pasakyti apie visuomenės gerovę? Nors per pastarąjį pusę amžiaus turto vis gausėjo, tačiau, remiantis visuomenės apklausomis, žmonės nesijaučia laimingesni. Kita vertus, mokslo ir ekonomikos augimu paremtas materialinis progresas atsietas nuo moralinio progreso gali būti ne tik naudingas, bet ir netgi labai pavojingas. Gyvename pasaulyje, kur mūsų išsilavinusios visuomenės sukurta industrinė ekonomika nuodija orą, vandenį, dirvą, naikina gyvūniją ir augaliją, keičia planetos klimatą, kelia grėsmę pačios žmonijos išlikimui. Sukūrėme, naudojame ir plėtojame technologijas, kurios turi galią

mus sunaikinti. Skurdas ir karai toliau drasko pasaulį, o turtinųjų bei beturčių dar niekada žmonijos istorijoje neskyrė tokia didžiulė praraja. Šios negandos nebuvo sukurtos tamsuolių. Priešingai, kaip sako garsus amerikiečių poetas Gary Snyderis, žmonės, kontroliuojantys

bei valdantys pasaulį griaunančias investicijas ir įstatymų leidybą, yra „nepriekaištingai išpuoselėti, puikiai išlavinti geriausiuose universitetuose, uždirbantys nežmoniškas pinigų sumas, valgantys rinktinį maistą ir skaitantys madingą literatūrą.“

Kitaip tariant, švietimas gali būti pavojingas dalykas. Dauguma pasibaisėtinų dalykų, kurie egzistuoja dabartiniame pasaulyje, yra tiesioginiai susiję su švietimu, kuris akcentuoja technologinį progresą ir žmogaus dominavimą prieš gamtą, skiria per daug dėmesio sėkmei ir karjerai, atskiria jausmus nuo intelekto, praktiką nuo teorijos bei paleidžia į pasaulį protus, kurie nesuvokia savo pačių nemokšiško.

Užsiėmimai namuose Balyje: tapyba ir kačiuko priežiūra.

Vienas didžiausių formalaus švietimo pavojų yra tai, kad jis skatina vaikus ruoštis karjerai ir sėkmei, o ne ieškoti savo pašaukimo. Orientuojamasi į įgūdžių ir akademių žinių perdavimą, o ne savęs pažinimą. Karjera yra būdas užsidirbti bei išlaikyti savo gyvenimo būdą, užsitikrinti materialinę gerovę. Tuo tarpu pašaukimas padeda išpildyti asmens saviraiškos siekį, jis suteikia žmogui aukštesnį tikslą nei materialinių poreikių tenkinimas. Iš pašaukimo beveik visada galima susikurti karjerą, daug sudėtingiau karjeroje rasti pašaukimą. Karjera be pašaukimo įtraukia žmones į slogias ir beprasmiškas lenktynes, kur siekiama sėkmės ir pripažinimo, tačiau šios ambicijos yra savitikslių ir tuščios, atsietos nuo bet kokio aukštesnio tikslo.

Negana to, į akademinės disciplinas išskaidytas švietimas sukuria klaidingą įsivaizdavimą, jog pasaulis yra sudarytas iš atskirų, tarpusavyje nesusijusių fragmentų. Mokiniai užauga manydami, kad ekonomika neturi nieko bendra su fizika, o politika neturi nieko bendra su ekologija. Tuo tarpu pasaulis yra visuma, kuri gali būti išskaidyta tik trumpam ir tik teoriškai. Šios tiesos pamirštama išmokyti vaikus, ir jie užauga nematydami ryšio tarp išmokytojų, nepajėgdami mąstyti plačiai ir suvokti visumos, pastebėti pasikartojimų, sistemiskumo, ryšių, gilesnių šaknų. Todėl šiandieniniai ekonomikos modelio kūrėjai neturi žalio supratimo apie gamtą, kurią jų sprendimai radikaliai keičia ir nuo kurios išlikimo priklauso ir pačios ekonomikos egzistavimas. Kitaip tariant, švietimo sistemos ugdo technokratus.

Dar blogiau, toks švietimas užmuša žingeidumą ir mokėjimą džiaugtis pasauliu. Nuo noro mokytis atgraso nuobodi mokyklų rutina, vertinimas pažymiais, daugybė beprasmiškų taisyklių, mokymasis nykiose patalpose ir jausmų slopinimas. Mokyklos išplėšia vaiką iš realaus apčiuopiama pasaulio, atima iš vaikų vertingą laiką ir užpildo jį abstrakcijomis. Šioje dirbtinėje aplinkoje, sugrupuoti pagal amžių, atskirti nuo suaugusiųjų bendruomenės ir gyvenimo įvairovės, vaikai tampa abejingi suaugusiųjų pasauliui, žiaurūs vieni kitiems, bijantys artumo, materialistai, priklausomi ir pasyvūs. Ar tokio išsilavinimo mes norime savo vaikams?

ALTERNATYVOS

Aš noriu savo vaikui tokio išsilavinimo, kuris leistų jam būti savimi ir mokytis iš savo klaidų, o ne būti pašieptam už jas, išsilavinimo, kuris būtų pagrįstas šiltais ir artimais santykiais su

vaiko mokytojais, draugais, bendruomene ir jį supančia aplinka. Noriu išsilavinimo, kuris gerbia vaiką ir prisitaiko prie jo polinkių ir galimybių, o ne įspraudžia jį į rėmus. Noriu jam tokio ugdymo, kuriame jis noriai dalyvautų. Bet kokios mano teisės ir galimybės rinktis? Atrodytų, jei gyvenčiau Lietuvoje, tokią teisę turėčiau turėti: Europos Sąjungos (ES) pagrindinių teisių chartija skelbia, kad tėvai turi teisę užtikrinti savo vaikų švietimą ir mokymą pagal savo religinius, filosofinius ir pedagoginius įsitikinimus. Bet kokios galimybės šią teisę įgyvendinti praktikoje?

Ugdymą monopolizavusios masinio privalomo švietimo sistemos, pasiglemždamos visas ugdymui skirtas lėšas bei intelektualinius išteklius, visame pasaulyje pristabdė alternatyvų augimą. Tačiau nepaisant to, nuo pat centralizuotų sistemų įkūrimo buvo nemažai žmonių, kurie priešinosi gamykliniam mokyklų modeliui. Kaip alternatyva valstybiniam švietimui kūrėsi alternatyviosiomis pedagogikomis paremtos mokyklos, kurios orientavosi į žmogų, tačiau jos pasaulyje kelią skynėsi sunkiai, turėjo kovoti su vyriausybėmis dėl teisės egzistuoti ir išliko prieinamos tik nedidelei dalei laimingųjų, dažniausiai elitiniams visuomenės sluoksniams (alternatyviosios pedagogikos yra plačiau pristatytos 3 ir 6 Green'o numeruose).

Lietuvoje šiuo metu yra keletas pagal netradicines pedagogines sistemas veikiančių mokyklų, tačiau ir joms nėra suteikiama visiška laisvė. Švietimo ir mokslo ministerija leidžia joms remtis savo metodika ir kurti savitą aplinką, tačiau reikalauja, kad tokių mokyklų mokiniai būtų išmokyti to, ko reikalauja Švietimo ir mokslo ministro patvirtintos pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosios programos bei būtų paruošti išlaikyti egzaminus. Tačiau, nepaisant apribojimų, tokios mokyklos sugeba sukurti humaniškesnę ugdymo alternatyvą ir todėl nebepajėgia priimti visų norinčiųjų jas lankyti.

TĖVAI-MOKYTOJAI-DISIDENTAI

Šalia tradicinių ir alternatyvių mokyklų visuomet tyliai egzistavo ir seniausia ugdymo forma – mokymas namuose. Daug kur tai nebuvo ir dabar nėra lengvas pasirinkimas. Daugelis Europos valstybių ir dabar stipriai riboja, o kai kur ir draudžia tokią ugdymo praktiką, nepaisydamos gausybės įrodymų, kad namų aplinkoje išlavinti vaikai užauga talentingi ir puikūs piliečiai. Griežčiausiai šiuo atžvilgiu yra nusiteikusios Švedija ir Vokietija. Pasaulyje plačiai

nuskambėjo atvejais, kai Švedijos policininkai 2009-aisias prievarta iš lėktuvo išsivedė septynmetį Domenic Johansson, kai šis su tėvais ruošėsi keliauti į Indiją. Priežastis – vaikas buvo mokomas namuose. Berniukas buvo valstybės perduotas globoti svetimais šeimai ir iki šiol negrąžintas tėvams, kurie teismuose vis dar bando apginti savo teises. O 2010-aisiais savo vaikus namuose mokiusiai Vokietijos piliečių šeimos buvo suteiktas politinis prieglobstis JAV dėl jų persekiojimo Vokietijoje. Romeike šeima pabėgo iš Vokietijos į JAV po to, kai už savo vaikų mokymą namuose buvo nubausta 10 tūkst. eurų bauda, ir jų vaikai policijos pareigūnų buvo prievarta lydimi į mokyklą. JAV imigracijos teisėjas, suteikdamas jiems politinį prieglobstį, tokį šeimų persekiojimą pavadino „žmogaus teisių pažeidimu.“ Bet, net nepaisant tokių griežtų sankcijų, manoma, kad Vokietijoje nelegaliai namuose savo vaikus vis dar moko apie 400–1000 šeimų. Kiti, vengdami nuobaudų ar bijodami prarasti teisę auginti savo vaikus, kraustosi į Angliją, Prancūziją ar kitas Europos šalis, kur ugdymas namuose yra leidžiamas.

Lietuvoje ugdymo namuose teisinis statusas nėra aiškiai apibrėžtas. Remiantis LR Švietimo įstatymu, „tėvai (globėjai, rūpintojai) privalo 6–7 metų sulaukusį vaiką, jei jis yra pakankamai subrendęs, leisti į mokyklą, užtikrinti punktualų ir reguliarių mokyklos lankymą.“ Visi vaikai privalo mokytis pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas iki 16 metų. Tiesa, sunkiai sergantys vaikai gali būti ugdomi namuose, juos moko į namus ateinantys mokyklos mokytojai. Sveikiems vaikams galima rinktis „savarankiško mokymosi“ (mokymosi eksternu) alternatyvą, kuomet, leidus mokyklos pedagogų tarybai, vaikas mokosi namuose pagal mokytojų parengtas užduotis, o į mokyklą ateina tik atsiskaityti. Tačiau laisvai kurti ar rinktis programas erdvės beveik nepalieinama. Švietimo įstatyme numatyta, kad „savišvietos“ (nuolatinio savarankiško mokymosi,

kuris remiasi asmens iš įvairių šaltinių gaunamomis žiniomis ir jo praktine patirtimi) būdu asmens įgyta kompetencija vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis“, bet, panašu, kad savišvieta tapatinama su popamokine veikla, o ne traktuojama kaip alternatyva valstybiniam formaliajam ugdymui. Taigi akivaizdu, kad pasirinkusieji savarankiškai ugdyti vaikus namuose susidurtų su rimtomis biurokratinėmis kliūtėmis. Dar neteko girdėti, kad kas nors Lietuvoje dabar mokyti vaikus namuose, tad tokiems drąsuoliams tektų pradėti nuo nulio. Lietuvoje nėra namuose besimokančių šeimų grupių, paramos organizacijų, specialiai parengtų vadovėlių ar internetu konsultuojančių mokytojų, kurie gerokai palengvina užsienyje namuose besimokančių šeimų darbą. Ironiška, kad tokia situacija susiklostė Lietuvoje, kur ilgai egzistavo grupinio vaikų mokymo namuose tradicija. XIX amžiuje, mokant vaikus slaptose namų mokyklėlėse, buvo išsaugotas lietuviškas raštas ir perduota kultūra.

Daugybė pavyzdžių rodo, kad namuose mokomi vaikai gali pasiekti įspūdingų rezultatų. Prieš tris dešimtmečius garsus vengrų edukologas Laszlo Polgaras su žmona Klara nepabūgo kovų su komunistinės Vengrijos biurokratais ir neleido savo trijų dukterų į mokyklą, bet mokė jas namuose, ypatingą dėmesį skirdami šachmatams, kuriais visos mergaitės viena po kitos susidomėjo nuo ankstyvo amžiaus. Dukterys po 5–6 valandas per dieną praleisdavo prie šachmatų lentos, mokydavo viena kitą ir analizuodavo šachmatų uždavinius. Rezultatas: visos trys mergaitės tapo tarptautinėmis didmeistėmis. Jauniausioji, Judit Polgar, būdama 15 metų, tapo jauniausia šachmatų didmeistre pasaulyje ir yra stipriausia šachmatininkė moteris per visą istoriją. Ji prasiskynė kelią šiame vyrų dominuojamame sporte, lygiomis teisėmis kovodama su jais ir atsisakydama dalyvauti atskiruose moterų šachmatų čempionatuose.

XIX amžiuje, mokant vaikus slaptose namų mokyklėlėse, buvo išsaugotas lietuviškas raštas ir perduota kultūra.

Ji pateko tarp 10 geriausių pasaulio šachmatininkų. Žinoma, toks intensyvus ugdymas ir kovingumas ne visiems priimtinas, tačiau šis pavyzdys demonstruoja, ką galima pasiekti, kai sukuriamos sąlygos ir duodama laiko atsiskleisti vaikų talentui.

Ugdymas namuose sparčiai plinta angliškai kalbančiose šalyse, JAV, Kanadoje Anglijoje, Australijoje. Vien JAV šiuo metu namuose ugdoma apie 2 milijonus vaikų (apie 4 proc. visų mokyklinio amžiaus vaikų), ir tokių vaikų skaičius šioje šalyje per metus padidėja 8 proc. Tai greičiausiai augantis švietimo sektorius JAV.

UŽ IR PRIEŠ

Tačiau mokymas namuose nėra lengvas pasirinkimas. Iš tiesų turbūt daug lengviau nusimesti nuo savęs naštą ir siųsti vaiką į mokyklą. Vaiko ugdymas namuose atima daug pastangų ir laiko, taip pat iš daugelio pareikalauja profesinio bei finansinio pasiaukojimo. Be to, ne visiems ir ne visada lengva praleisti tiek daug laiko su savo atžalomis, nesvarbu, kad ir kaip juos mylėtume. Kartais beprotiškai reikia pertraukėlės. Tą galiu pasakyti iš patirties.

Tačiau, kita vertus, toks ugdymas turi daug privalumų. Bene akivaizdžiausias iš jų – šeimos išlaisvinimas nuo mokyklinio kalendoriaus ir dienotvarkės. Gali atostogauti kada norisi, o vakarienes netemdo namų darbai. Mokymasis namuose pagal individualų tvarkaraštį palieka vaikui ir šeimai daugiau laisvo laiko bendrauti, pomėgiams, kelionėms, koncertams, knygoms ir kitiems gyvenimo malonumams. Kiekvieną dieną galite laisvai nuspręsti, kaip ir su kuo ją norite praleisti.

Pasirinkus ugdymą namuose paprasčiau vaikui sudaryti galimybes mokytis pagal jam tinkamą programą ir mokymosi tempą, kuris pasirenkamas, atsižvelgiant į jo polinkius ir gebėjimus. O kas geriau pažįsta ir supranta jūsų vaiką už jus? Suteikus vaikui laisvę ir sąlygas pasirinkti tai, ką jis nori mokytis, tikėtina, kad vaikas ne tik atras savo talentų, bet ir išlaikys natūralų smalsumą, išsiugdys kritinio mąstymo bei savarankiško mokymosi ir darbo įgūdžių. Be to, praleisdami daug laiko šeimoje ir bendruomenėje, vaikai išmoka bendrauti su įvairaus amžiaus žmonėmis, o ne tik bendraamžiais.

Žinoma, išmokti reikia nemažai, bet ugdymas neapsiriboja vien teorinėmis pamokomis, o tampa natūralia kasdieninio gyvenimo dalimi. Juk aritmetikos galima mokytis ne tik iš vadovėlio, bet ir apsipirkinėjant parduotuvėje ar planuojant tikrą kelionės biudžetą. Tokios pamokos, gautos tiesiogiai iš patirties, iš bendravimo, iš gyvenimo išmoko daug daugiau nei siaurų akademinų žinių. Namuose ugdomam vaikui visa bendruomenė, visas pasaulis yra mokykla, o kiekvienas žmogus yra mokytojas. Jis nėra atskirtas nuo pasaulio ir kitų vaikų, kaip teigia tokio ugdymo kritikai. Jam atviri muziejai, koncertai, parodos, žaidimų aikštelės, miškai, parkai, baseinai, būreliai. Ir, svarbiausia, jis tam turi laiko!

Bet bent man svarbiausias privalumas yra tai, kad namuose, saugioje aplinkoje, mažam vaikui yra puikios sąlygos mokytis pažinti ir išreikšti save, nepatiriant nuolatinio bendraamžių spaudimo. Keista, kad aš niekada apie tai iki šiol nesusimąščiau. Šie metai, kai Oskaras praleido namuose, leido jam būti savimi, domėtis dalykais, kurie jam patinka, o ne domina jį tik todėl, kad apie juos kalba jo klasės draugai, prie kurių jis nori žūtbūt pritapti. Namuose ugdomiems vaikams, skirtingai nuo mokyklų, didžiausią įtaką daro tėvai, o ne bendraamžiai. Toks ugdymas suartina, o ne nutolina vaikus nuo tėvų ir šeimos. Dienos praleistos kartu, manau, mums abiem buvo neįkainojama dovana.

Beje, mokymasis namuose nereiškia, kad jūsų vaikui užsitrenks universitetų durys. Daugelis atliktų mokslinių tyrimų rodo, kad namuose išugdyti vaikai paprastai pasiekia geresnių akademinų rezultatų ir netgi geriau atlieka standartinius testus nei tradici-

nėse mokyklose išugdyti kolegos. Štai JAV Merilendo universiteto profesorius Lawrence'as Rudneris testais patikrino 20,760 namuose išugdytų moksleivių žinias ir nustatė, kad mokinių pasiekimai buvo gerokai aukštesni nei vidutiniški tradicinių mokyklų moksleivių rezultatai. Be to, ketvirtadalis namuose ugdytų moksleivių mokėsi pagal aukštesnės klasės programą nei jų bendraamžiai. Oregono universiteto sociologas Brianas Ray, apklausęs 7300 suaugusiųjų, kurie buvo išugdyti namuose, nustatė, kad 74 proc. iš jų mokėsi aukštesniose mokyklose, lyginant su 46 proc. šalies vidurkiu. Jie taip pat buvo aktyvesni politikoje ir bendruomenės gyvenime, turėjo mažiau psichologinių ir emocinių problemų bei jaučėsi laimesni. Daugelis prestižinių užsienio universitetų vertina unikalią namuose išugdytų vaikų patirtį ir įgūdžius, todėl aktyviai bando pritraukti tokių kandidatų į savo institucijas.

MOKYKLA AR NAMAI?

Tikrai nesiūlau visiems mesti mokyklą ir kraustyti mokyti į namus, bet turiu pripažinti, kad šie metai, praleisti mokantis kartu su vaiku, man atvėrė akis. Supratau, kad nėra vieno teisingo kelio kaip ugdyti vaikus ir kad mes, tėvai, kaip savo vaikų mokytojai, turime nemažai privalumų prieš diplomuotus pedagogus.

Kitais metais Oskaras lankys pirmą klasę toje pačioje mokykloje „Green school“ Balyje. Aš pažįstu ir gerbiu jo būsimą mokytoją, kuris yra labai mylimas jo mokinių, tėvų ir kolegų, todėl viliousi, kad Oskaras puikiai praleis metus ir išmoks daug svarbių dalykų. Aš vis dar tikiu, kad mažos mokyklos, paremtos į vaiką nukreipta pedagogika, yra puiki aplinka vaikui mokytis, jei vaikas ten pri-tampa. Bet mokykla neturi virsti vaiko kalėjimu. Ir visgi gera žinoti, kad jei kada nors vėl atsitiktų taip, kad mokykla taptų problema, egzistuoja išbandyta ir tikrai nebloga alternatyva – mokymasis namuose. ■

